

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

חובת הדיינים לפסוק רק על ידי ראייה ברורה

דינו לבקר משפט", בפסוק אחר נאמר „אמור לחכמה אחותי את", ובגמ' ילפינן לה שני לימודין דלכאורה הם אחד:

א. על הפסוק „דינו לבקר משפט" נאמר בגמ' „אם ברור לך הדבר כבקר דנהו ואם לאו אל תדונו”.

ב. על הפסוק „אמור לחכמה אחותי את" נאמר בגמ' „אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך דנהו ואם לאו אל תדונו”.

ואמאי איצטריך לתרי לימודים?

ומטו בה בבי מדרשא משמיה דהגר"א דפסוק ראשון נאמר דצריך הדיין לידע ולהבין הדבר הנדון לאשורו ועל זה נאמר „דינו לבקר משפט- אם ברור לך הדבר כבוקר”, דהיינו שהענין עצמו ברור לך כבקר ויש לפניך את כל מה שיהיה ברור בבירור גמור.

ובפסוק השני נאמר אחר שידוע לך צדדי השאלה במציאות עליך לדון איך הדין בזה, ועל זה נאמר „אם ברור לך כאחותך שאסורה לך” דהיינו שידוע את ההלכה לאשורה בכדי להכריע ולפסוק כדין תורה.

ה. עלה בידינו כאמור דעל הדיין לפסוק רק כאשר המציאות ברורה לפניו ללא ספק, ומזה נגזר דזהו מה שנאמר בפרשתינו ולעיל לגבי דור ההפלגה וכמובא לעיל.

ומהאי טעמא קיי"ל דעדות שאינה עדות ברורה אלא עדות שנובעת מכח הסתברות אין לה שם עדות וכמו שנפסק להדיא לגבי גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל אחד הרוג אע"פ דאמרינן בידוע שזה הרגו לא מהני לחייב ממון מפני שאין זה עדות ברורה על מעשה היזק.

וכן במעשה דרודף אחר חבירו להרגו ונכנס למערה אחריו ומצאו שם את הנרדף הרוג, וההורג חרבו נוטפת דם לא קטלינן על פי זה דאין עדות ברורה על מעשה רציחה ממש.

ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה... (פ' יח' פסוק כא')

א. וברש"י שם ד"ה ארדה נא. לימד לדיינין שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה (פ' יא' פסוק ה')

ובשפתי חכמים (אות ת') כי הלשון ארדה נא מורה כאדם שיורד מכסאו לראות ולחקור בדבר.

ב. ועל הנאמר לעיל בפ' נח (פ' יא' פסוק ה') וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל כתב שם רש"י ד"ה וירד ה' לראות. לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד דיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו (מדרש רבי תנחומא). ע"כ.

ג. חדוש גדול מאד מצאנו בשו"ת הרמ"א סי' קח' שלמד מזה שצריך לשמוע טענות הנתבע אף שלדיין נראה שהדין ברור.

וז"ל שם: ...ולכן פשיטא דאי אפשר לדון בדבר בלי שמיעת טענת הנתבע, כי התורה אמרה שמוע בין אחיכם, ואף כי זה דבר פשוט נוכל ללמדו מדרכי הש"י, כי כל דרכיו משפט ודרכיו דרכי נועם ונתיבותיו שלום.

התחיל באדם לשאול מי הגיד לך כי ערום אתה, וכן לקין אמר לו אי הבל אחיך, כדי לשמוע טענותיו ק"ו להדיוט.

וכזה דרשו רז"ל ממה שנאמר ארדה נא ואראה, לימד לדיינים שלא ידונו עד שישמעו ויבינו, ומינה כי אף בדבר שברור לדיין שיתחייב הנתבע עכ"פ צריך לשמוע טענותיו תחילה... ע"כ.

* * *

ד. ובהלכה זו שנתחדשה דבעינן ידיעה ברורה אצל הדיין איך לפסוק הלכה זו היא בתרי גווני ונפרש שיחתנו:

דהנה מצינו שני פסוקים בפסוק אחד נאמר „בית דוד

* * *

ח. ובספק מחודש נסתפק המנ"ח במצוה פב' אי הלכה זו נאמרה רק בישראל, משא"כ בעכו"ם דהוא נהרג גם שלא עפ"י עדות ברורה ממש, ומה דאמרינן דב"נ נהרג עפ"י עד אחד ודיין אחד הוא לאו בדוקא ואף בפחות מזה גם נהרג.

ומה דאמרינן בסנהדרין לז' א' ובב"ב פ' המוכר פירות דגמל האוחר בין הגמלים על אף דהוה אומדנא דגמל זה הרג את אחד מהגמלים, פסקינן דלא כרב אחא אלא דאין מוציאין ממון עפ"י אומדנא זו.

יש להסתפק דאולי בב"נ סגי באומדנא כזו או כל הוכחה אחרת שאינה עפ"י עדות.

או דלמא מאי דאמרינן דנהרג בעד אחד ובדיין אחד הוא בדוקא, ולא עפ"י אומדנא איזו שתהיה, כמו בישראל.

ט. ולכאורה העולה מדברי רש"י דהך הלכתא דצריך ראייה ועדות ולא סגי באומדנא או בהוכחות אחרות, והלכך ירד הקב"ה לראות דמינה נדע פסק הלכה.

הרי הנדונין דילן בדור ההפלגה ובסדום עסקינן בקיום דין והרשעתם של בני נח, ועכ"ז הוצרך הקב"ה לעדות בראיה ממש, ודינו דב"נ כדיני ישראל בזה דאין ב"נ נהרג אלא עפ"י עדות ברורה.

אך עדיין לא בריר לי וכעת אין לי הכרע בזה אם עד מפי עד מהני אצל ב"נ, וכן האם מהני מפי כתבם בב"נ.

י. ולגבי עצם חקירת המנ"ח בהמשך דברינו נדון האם שייך באמת למילף מהכא לפשוט חקירת המנ"ח.

* * *

יא. ועיקר הדבר אי מהני בבן נח אומדנא יש לכאורה לפשוט הדברי מדברי הט"ז יו"ד סי' צח' ס"ק ב' וז"ל: דהא דאמרינן בהגוזל דאין מסל"ת נאמן במילי דאורייתא היינו במידי דבעי עדות דוקא, משא"כ באיסור והיתר שפיר מהני, דבזה לא בעינן עדות גמורה אלא באם יש לנו הוכחה סגי, תדע דהא ע"א נאמן באיסורין להתיר, ואם כן הכי נמי מסל"ת דמזה יש לנו סברא שאין שם איסור וסגי בזה, והא ראייה שקפילא מהני אפי' באינו מסל"ת מטעם דלא מרעא חזקתו ובמידי דבעי עדות ודאי לא מהני דבר כזה, אלא ע"כ דבאיסורין לא צריך רק הוכחה... ע"כ.

* * *

ו. ואם כי מצינו לכאורה מקום דדנים עפ"י הסתברות בלבד לגבי דין כיעור, וכמו שפסק הרמב"ם בפ' כד' מהל' אישות הלכה טו' כיצד היא יוצאה משום שם רע כגון שהיו שם עדים שעשת דבר מכוער ביותר שהדברים מראים שהיתה שם עבירה אף על פי שאין שם עדות ברורה בזנות... אם רצה בעלה להוציאה תצא ואין לה כתובה ואין זו צריכה התראה... עכ"ל.

הרי לנו שאנו דנים על פי סברא בלבד, אך ברור דלא קשיא דוודאי אין זו עדות שיהיה לה דין של אשה שזינתה עם כל חומר של א"א שזינתה והוא רק דין מדרבנן בלבד בתקנה שרק בכה"ג מהני.

ונסביר גדר הדבר שחכמים אמרו שאנו אומרים שדינה כאלו זינתה כבר ואמטו להכי פסק הרמב"ם שמפסידה כתובה.

אבל שיטת הרשב"א שאין מפסידה כתובה, ומשום דהרשב"א ס"ל דאין הפשט הוא שחז"ל קבעו שהוי כאילו זינתה, אלא לענ"ד דעת הרשב"א היא שחז"ל אמרו שהבעל יכול להוציא את אשתו לא רק כשזינתה אלא גם כשעשתה כיעור, ואמטו להכי ניחא מאד מאי דס"ל להרשב"א דכתובה לא הפסידה דהוא לא ס"ל כהרמב"ם דנקטינן דהוה כאילו זינתה, וא"כ מאן יימר לן שגם כשיש כיעור בלבד יש הפסד כתובה.

ולפי יסוד זה אולי יש מקום לפרש את ספקו של החלקת מחוקק שם, אם באופן שהעדים אומרים שהיה רק כיעור ולא מעשה זנות ממש, אם יכול להוציאה. ותמה עליו הבית שמואל שם שהרי דברי הרמב"ם והמחבר ברור מללן שהדברים מראים שהיתה שם עבירה. וזו פירכא אלימתא. אך לפי דברנו דלעיל אפשר דמיושבים דברי הח"מ, משום דחז"ל קבעו שאפשר להוציאה על מעשה כזה שהוא כיעור והוא גדר שבד"כ יש בו עברה של זנות וכשיטת הרשב"א.

* * *

ז. וראה עוד באבנ"מ סי' לא' ס"ק ד' שדן בארוכה לגבי עדות לקיומי בקדושין אי מהני עדות כזו שאינה עדות של ראייה ממש אלא רק מכח סברא נקטינן דנתקדשה ואין כעת המקום להאריך בדברי האב"מ שם שהביא שזו מחלוקת בין הרמ"א למהרי"ט ואף נפתח בראשונים בין הרשב"א והר"ן.

* * *

והלכך לא מהני בנפשות ובממונות דשם רצון התורה שתהיה עדות ברורה, משא"כ באיסורים ולגבי ב"נ סגיא לן בהוכחה כזו שאינה כל כך ברורה כמו עדות של שני עדים.

עלה בידינו דלכאורה לגבי ב"נ מהני כאמור עדות שבאה מכח הוכחה ולא עדות ישירה ממשית על מעשה שמחוייבים עליו מיתה.

* * *

יד. ואף אם תקשי לך והרי הפסוקים שנאמרו בפרשתינו לגבי אנשי סדום ודור ההפלגה עסקינן בדין של ב"נ ואיך נאמר על כך שצריך עדות ברורה עד כדי כך כעולה מהמדרשים ורש"י, אפשר לומר דאין ה"נ באופן זה לא נצריך אבל התורה כתבה זאת שמזה יהיה בנין אב ללמדנו שהתורה שניתנה לישראל ניתנה בכדי ללמד הלכה זו שבדיני והנהגות ישראל בפסק ההלכה צריכה העדות להיות עדות ברורה ולא עדות שנבנית על סמך הוכחה בלבד, ואתי שפיר.

יב. ומדברי הט"ז יש מקום לדון האם ניתן ללמוד דכשם דבאיסורים שמהני עד אחד מהני גם הוכחה ולא דוקא עדות, ה"ה גם בב"נ דסגי לן בע"א, – סגי גם בהוכחה ולא בעינן לעדות דוקא.

* * *

יג. ומה שרצינו לחדש דיש מקום לסמוך על דברי הט"ז דגם בב"נ דמהני ע"א ולא בעינן עדות של שני עדים מהני גם הוכחה שהיא לא מועילה בכל גווני שצריך שני עדים.

מצאתי מרגניתא טבא על סמך דברי המהר"ם שיק בשו"ת או"ח סי' קמב' שהשתית יסודו זה על סמך דברי הט"ז לגבי הוכחה באיסורים שמהני כי היכי דמהני עד אחד.

והוסיף להוכיח זאת דהא אמרינן בגמ' ביבמות קיד' ב' דלא סמכינן בממונות ונפשות על עד אחד משום דאמרינן אולי דבריו הם בדדמי.

וא"כ איך מכשרינן באיסורים ובב"נ ע"א??!! אלא ע"כ דהפשט הוא דעדוהו של ע"א הויא הוכחה במקצת, אבל יש בה קצת ריעותא דאולי זה בדדמי,